

پویش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی

محسن مرادیان^۱

سلیمان اینانلو^۲

وحید میرحسینی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۹/۶

چکیده:

مطابق نظریات علمی جامعه‌شناختی و امنیتی، مؤلفه جمعیتی یک جامعه، همواره به‌عنوان یکی از بنیان‌های اصلی قدرت ملی آن کشور قرار داشته و بر این اساس واجد تأثیرگذاری مستقیم در نیل به اقتدار و امنیت ملی آن کشور است. در جمهوری اسلامی ایران کارکردهای بهینه‌ساز این مؤلفه در مبانی امنیتی و اقتداری نظام، از سال‌های گذشته تاکنون دارای شرایط نامطلوب، علی‌الخصوص در بعد کمی جمعیت، با کاهش نرخ زادوولد در سطح خانواده‌ها مواجه گردیده است. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ضمن اعلام هشدار نسبت به روند جمعیتی کشور و تأثیرات سوء آن در آینده توسعه و امنیت ملی در سال ۱۳۹۲؛ در سال ۱۳۹۳ نیز سیاست‌های کلان نیل به شرایط مطلوب جمعیتی نظام را مشتمل بر دو بعد کمی و کیفی و در ۱۴ بند صادر فرمودند. برای پاسخگویی به دغدغه مقام معظم رهبری و بررسی شرایط زمینه‌ای لازم برای نیل به سیاست‌های تجویزی معظم له، پویش محیطی مؤلفه‌های جمعیتی کشور (بررسی نقاط قوت - ضعف داخلی و فرصت - تهدید خارجی) با بهره‌گیری از رویکرد تحقیق کیفی - کمی و به‌کارگیری روش‌های مطالعه اسنادی - کتابخانه‌ای و پیمایشی در قالب پرسشنامه مورد سنجش قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد، تمامی ۳۵ شاخص جمعیتی شناسایی شده در تحکیم اقتدار و امنیت ملی کشور مؤثر بوده و ۲۱ مورد از شاخص‌های مذکور در حوزه داخلی و ۱۴ مورد در حوزه خارجی می‌باشند که از بین گویه‌های داخلی و خارجی مذکور به تفکیک پنج مورد از مهم‌ترین نقاط قوت - ضعف و فرصت - تهدید مؤلفه جمعیتی کشور شناسایی گردید.

کلیدواژه‌ها: جمهوری اسلامی ایران، جمعیت، اقتدار ملی، امنیت ملی

۱- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی - Mohsenmoradian@hotmail.com

۲- دانشجوی دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) - Soleymanenalo@gmail.com

۳- دانشجوی دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه:

جمعیت به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی قدرت و اقتدار ملی ارتباط عمیقی با امنیت ملی و واحدهای سیاسی دارد و امروزه کشورهای مختلف در دنیا با ترسیم سیاست‌های افزایش جمعیت به دنبال افزایش و رشد مناسب جمعیت خود می‌باشند. نظریه‌های جمعیتی فراوانی در این خصوص در میان جامعه‌شناسان پدیدار گشته که از آن جمله می‌توان به نظریه‌های مطرح‌شده در ادیان الهی به‌ویژه در اسلام اشاره نمود که همگی بر ازدیاد نسل و فرزندآوری مهر تأیید می‌زنند و آن را در ارتباط مستقیم با اقتدار دین و پیروان آن می‌دانند. علی‌رغم اهمیت این موضوع، روندشناسی وضعیت جمعیتی جمهوری اسلامی ایران، نشان دهنده کاهش نرخ باروری به سطحی پایین‌تر از سطح جان‌شین‌سازی (تولد حداقل دو فرزند در هر خانواده) است. به‌طوری که از سال ۱۳۶۵ تاکنون رشد جمعیت کاهش یافته و ادامه روند کنونی موجب می‌شود در سال ۱۴۲۰ تا ۱۴۲۵ شاهد کاهش جمعیت باشیم. (نرخ کنونی باروری در کشور ۱,۷ است در حالی که این رقم باید حداقل ۲,۲ باشد.)

این وضعیت موجب نگرانی جدی مقام معظم رهبری گردیده است. به‌طوری که ایشان در این خصوص صراحتاً بیان می‌فرمایند: «سیاست تحدید نسل در یک برهه‌ای از زمان درست بود؛ یک اهدافی هم برایش معین کردند. آن‌طوری که افراد متخصص و عالم و کارشناسان علمی این قسمت تحقیق و بررسی کردند و گزارش دادند، ما در سال ۷۱ به همان مقاصدی که از تحدید نسل وجود داشت، رسیدیم. از سال ۷۱ به این طرف، باید سیاست را تغییر می‌دادیم؛ خطاء کردیم، تغییر ندادیم. امروز باید این خطاء را جبران کنیم. کشور باید نگذارد که غلبه نسل جوان و نمای زیبای جوانی در کشور از بین برود و از بین خواهد رفت اگر به همین ترتیب پیش برویم»

بنابراین مسئله این مقاله نیز پویش محیطی مؤلفه جمعیتی کشور در جهت تحکیم اقتدار و امنیت ملی کشور بوده که با بهره‌گیری توأمان از روش‌های کیفی و کمی انجام و مطابق پرسشنامه طراحی شده و اخذ نظرات خبرگان این حوزه، قوت - ضعف حوزه داخلی و فرصت - تهدید حوزه خارجی مؤلفه جمعیتی کشور، با اهداف تحکیم اقتدار و امنیت ملی کشور شناسایی گردیده است. نتایج حاصله می‌تواند، گام اول در جهت تدوین راهبردهای جمعیتی نظام برای نیل به سیاست‌های کلان اعلامی از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز قرار گیرد. لذا مسئله؛ بررسی زمینه‌ای قوت - ضعف‌های داخلی و فرصت‌ها - تهدیدهای خارجی مؤلفه جمعیتی کشور در جهت تحقق منویات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و تحکیم اقتدار و امنیت ملی نظام است.

◆ پوش محبیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی ۶۱◆

روش پژوهش: روش این پژوهش کیفی - کمی است. برای جمع‌آوری شاخص‌های جمعیتی تأثیرگذار بر اقتدار و امنیت ملی کشور از روش کیفی (اسنادی و کتابخانه‌ای) و برای شناسایی قوت - ضعف‌های داخلی و فرصت - تهدیدهای خارجی حوزه جمعیتی کشور از روش پیمایشی، با کاربست پرسشنامه و اخذ نظر از خبرگان این حوزه صورت گرفته است.

پیشینه تحقیق: در پیشینه تحقیق بالغ بر ۱۰ مورد پروژه‌های تحقیقاتی مرتبط، یک رساله تحقیقی و ۱۳ مورد مقالات مرتبط مورد بررسی قرار گرفت که عموماً به بررسی وضعیت جمعیتی جمهوری اسلامی ایران، روندشناسی تغییرات جمعیتی، عوامل مؤثر بر کاهش نرخ جمعیت و پیامدهای روند کنونی جمعیتی کشور بر ساخت اجتماعی و امنیتی نظام و همچنین بررسی وضعیت منطقه‌ای جمعیت در کشور پرداخته است. ولیکن مذاقه ای پیرامون پوش محبیطی (نقاط ضعف - قوت داخلی و فرصت - تهدید خارجی) جمعیتی کشور با لحاظ پیامدهای آن بر تحکیم اقتدار و امنیت ملی کشور صورت نگرفته است.

نظریه جمعیتی اسلام

در مطالعه تاریخ جمعیت‌شناسی، همه ادیان الهی به ویژه دین مبین اسلام را طرفدار افزایش جمعیت و مشوق فرزندآوری زیاد قلمداد می‌کنند (علی‌ثی، ۱۳۸۴: ۱۲۴) که کثرت آیات قرآن در این زمینه قابل اشاره است. از سویی علماء و فقهای شیعه در زمینه نگاه به موضوع جمعیت، کنترل موالید و کمیت تعداد فرزندان، به دو دسته تقسیم می‌شوند:

گروهی که اسلام را مخالف با کنترل موالید و موافق با ازدیاد جمعیت نفوس می‌دانند. گروهی که معتقدند اسلام علاوه بر تأکید نسبت به تکثیر نسل، جواز کنترل موالید و جلوگیری از آن را در موارد خاص صادر کرده است. مرحوم آیه الله طهرانی از جمله علمایی است که به مخالفت شدید با مقوله کنترل جمعیت پرداخته. کتاب ایشان به نام «رساله نکاحیه: کاهش جمعیت ضربه‌ای سهمگین بر پیکر مسلمین» به این مسئله و زوایای گوناگون آن می‌پردازد (همان: ۱۶۷-۱۶۶).

نظریه جمعیتی حضرت امام خمینی (ره)

شاید رشد جمعیت در سال‌های حیات امام، یکی از دلایلی بوده که ایشان به این موضوع کمتر پرداخته‌اند؛ اما معدود سخنان ایشان در همان سال‌ها نشان از ژرف‌نگری امام نسبت به موضوع جمعیت و آمایش آن در کشور داشته است. امام در سال ۱۳۵۸ فرموده‌اند: مملکت ایران حالا می-

۶۲ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و نهم، پاییز ۱۳۹۷ ————— ♦
گویند ۳۵ میلیون جمعیت دارد وسعتش آن قدر است که برای صد و پنجاه میلیون تا دویست میلیون جمعیت کافی است یعنی اگر دویست میلیون جمعیت داشته باشد در ایران به رفاه زندگی می‌کنند (امام خمینی (ره)، ۱۳۵۸: ۳۹۳).

نظریه جمعیتی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

مجموعه سخنرانی‌های مقام معظم رهبری بین سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۴ گویای جایگاه مهم و تأثیرگذار جمعیت در سازه اجتماع نظام اسلامی است. از فحوای کلام معظم له، رابطه منطقی جمعیت با امنیت ملی و اقتدار دریافت می‌شود. کلیدواژه‌هایی که ایشان در سخنان مختلف به آن اشاره کرده‌اند از مصادیق و شاخص‌های پربار و قابل استفاده در نظریات مختلف امنیت ملی و اقتدار محسوب می‌شوند. بررسی مواضع و دیدگاه‌ها و سخنرانی‌های ایشان در موضوع جمعیت در سه حوزه زیر قابل بیان است:

الف- تأیید افزایش جمعیت

ب- اثرات مثبت جمعیت زیاد و جوان

ج- اثرات منفی جمعیت کم

ایشان در همین خصوص در سال ۱۳۹۰ می‌فرمایند: «جمعیت کشور، هفتاد و پنج میلیون. البته بنده همین‌جا عرض بکنم؛ من معتقدم که کشور ما با امکاناتی که داریم، می‌تواند صد و پنجاه میلیون نفر جمعیت داشته باشد. من معتقد به کثرت جمعیتیم. هر اقدام و تدبیری که می‌خواهد برای متوقف کردن رشد جمعیت انجام بگیرد، بعد از صد و پنجاه میلیون انجام بگیرد» (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی): ۹۰/۰۵/۱۶).

معظم له همچنین در سال ۹۲ خطاب به اعضاء شورای عالی انقلاب فرهنگی می‌فرمایند: مسئله جمعیت را جدی بگیرید؛ جمعیت جوان کشور دارد کاهش پیدا می‌کند. یک جایی خواهیم رسید که دیگر قابل علاج نیست؛ یعنی مسئله جمعیت از آن مسائلی نیست که بگوییم حالا ده سال دیگر فکر می‌کنیم؛ نه اگر چند سال بگذرد، وقتی نسل‌ها پیر شدند، دیگر قابل علاج نیست (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی): ۹۲/۹/۱۹).

مطابق اهمیت این موضوع در نزد مقام معظم رهبری، ایشان در مورخ ۱۳۹۳/۰۲/۳۰ سیاست‌های کلی «جمعیت» را در ۱۴ بند، به مسئولان نظام جهت اجرا ابلاغ فرمودند.

نظریه‌های جمعیتی

نظریه کاهش جمعیت

مخالفت با رشد فزاینده جمعیت از قدمتی طولانی برخوردار است. فلاسفه، اندیشمندان اجتماعی و اقتصادی، از دیرباز با رشد افزون جمعیت به مخالفت برخاسته‌اند. افلاطون در راستای جمعیت متناسب و استفاده مطلوب از امکانات، جمعیت ۵۰۴۰ نفری را برای شهرها ایدئال می‌داند (شیخی، ۱۳۷۲: ۴۵).

نظریه افزایش جمعیت

طرفداران افزایش جمعیت یا «ناتالیست»ها معتقدند: افزایش سریع جمعیت، نه تنها مشکلات اقتصادی و گرفتاری ایجاد نمی‌کند، بلکه ازدیاد جمعیت در توانمندی، قدرت نظامی و اقتصادی کشور نقش مهمی ایفاء می‌کند. برخی اقتصاددانان، افزایش و تراکم جمعیت را علت اساسی فنون تولیدی و در نتیجه، رشد و پیشرفت اقتصادی می‌دانند (کلانتیری، ۱۳۷۵: ۹۷). همچنین جامعه‌شناسانی از قبیل کنت، دورکیم و آرسن دومون طرفدار افزایش جمعیت می‌باشند (کتابی، ۱۳۶۴: ۸۹).

نظریه ثبات جمعیت

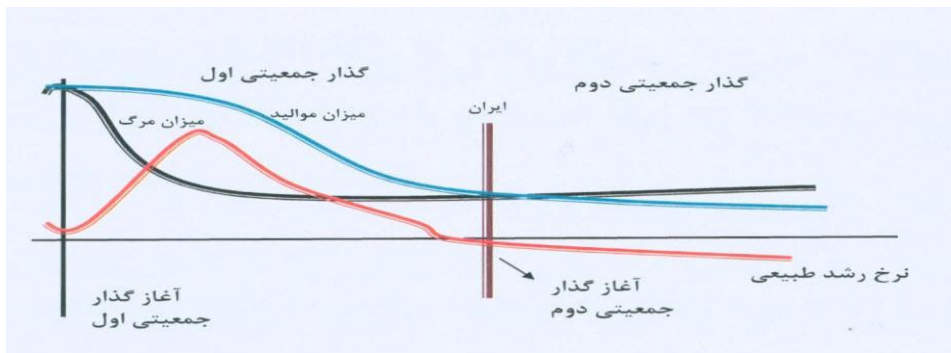
برخلاف، نظریه افزایش و یا کاهش جمعیت، این نظریه در پی ثبات جمعیت است. نظریه ثبات جمعیت، تغییر شمار جمعیت، اعم از افزایش و یا کاهش جمعیت را موجب از هم پاشیدگی نظام اجتماعی تلقی می‌کند. استوارت میل، طرفدار ثبات جمعیت بود. این نظریه هر نوع افزایش جمعیت را غیرمنطقی دانسته، معتقد است باید منابع از امکانات موجود به نحو احسن برای بهتر ساخت زندگی افراد موجود جامعه بهره‌برداری کند (دلالی اصفهانی و دیگران، ۱۳۸۶: ۱۰۰).

نظریه تناسب جمعیت

این نظریه نیز برخلاف سه نظریه قبل نه به یکباره مخالف مطلق افزایش، کاهش و یا ثبات جمعیت، بلکه قائل به وجود شرایط، ظرفیت‌ها، امکانات جامعه و جمعیت موجود آن و اتخاذ سیاست جمعیتی متناسب با آن است. از نظر جمعیت‌شناسان، جمعیت متناسب عبارت از: ایجاد بهترین تعادل ممکن بین منابع و تعداد جمعیت؛ اما با توجه به اینکه امکانات طبیعی و اقتصادی کشورها متفاوت است. حد تناسب جمعیت در هر کشوری متفاوت خواهد بود (همان: ۱۰۱).

گذار جمعیتی در ایران

از جمله موضوعات دارای اهمیت در مطالعات، سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های جمعیتی مسئله گذار جمعیتی است. گذار جمعیتی ناظر بر انتقال جوامع از الگوی کنترل طبیعی جمعیت به الگوی کنترل ارادی جمعیت است. باید توجه نمود که در الگوی تعادل طبیعی جمعیت، باروری و مرگ و میر هر دو بالا است؛ اما در کنترل ارادی، رشد جمعیت به سطحی بسیار پایین‌تر از الگوی طبیعی می‌رسد و این زمانی است که کشورها مراحل انتقال را پشت سر گذاشته و وارد مرحله تعادل ارادی می‌شوند. در این مرحله میزان باروری و مرگ و میر تحت کنترل درآمده و رشد جمعیت نیز بسیار کم می‌شود. وضعیت جمعیتی در ایران بین سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۶۵ تقریباً با چند سال اختلاف، مقارن با مرحله اول گذار جمعیتی در ایران است. در این مرحله سطح مرگ و میر کاهش، سطح باروری بالا و تقریباً ثابت است و در نتیجه نرخ رشد جمعیت افزایش و در فاصله سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ به اندازه‌ای که در تاریخ بی‌سابقه است، افزایش پیدا می‌کند. در ادامه سیاست‌های کنترل جمعیت طی دو دهه ۷۰ و ۸۰ کاهش میزان باروری به زیر سطح جانشینی در اوایل دهه ۹۰ را به دنبال داشته است (مشفق و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۴-۲۵).

نمودار ۱: گذار جمعیتی در ایران

شرایط فعلی جمعیتی کشور را باید در گذار دوم و چگونگی عبور از گذار اول و دوم جمعیتی جستجو کرد. مطالعه دقیق گذارهای جمعیتی نشان دهنده آن است که با وجود این که در مرحله سوم گذار اول جمعیتی هستیم و مرحله چهارم آن را به صورت کامل طی نموده‌ایم، به یک‌باره وارد گذار دوم جمعیتی شده‌ایم.

◆ پوشش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی ۶۵◆

از سوی دیگر مطالعه و بررسی مراحل انتقال جمعیتی در ایران حاکی از آن است کشور در حال حاضر در مرحله انتقالی باروری قرار گرفته و این وضعیت افزایش فوق‌العاده جمعیت جوان را به دنبال داشته است؛ به عبارت دیگر به وجود آمدن پدیده تورم جوانی جمعیت از سال ۱۳۸۵ به بعد در کشور، منجر به افزایش جمعیت در سن فعالیت شده به وجود آمده است و کشور را در وضعیت هدیه جمعیتی یا پنجره جمعیتی فرصت‌ها وارد نموده است. ورود ایران به این دریچه جمعیتی از سال ۱۳۸۵ حدود چهار دهه باقی مانده و در حدود سال ۱۴۲۵ بسته خواهد شد و پس از آن است که جمعیت ایران به سوی پیری مفرط و بی‌سابقه در تاریخ جمعیتی خود پیش خواهد رفت.

سیاست‌ها و روندهای تغییرات جمعیتی در ایران

«سیاست جمعیتی» مجموعه اصول و تدابیری است که چگونگی و حدود فعالیت حکومت و دولت را در امور جمعیتی تعیین می‌کند. به عبارت دیگر، هر خط‌مشی و سیاستی که به نحوی از انحاء و به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر ویژگی کمی و کیفی جمعی تأثیر بگذارد، «سیاست جمعیتی» نام دارد (صادق‌پور رودسری و دیگران، ۱۳۸۳: ۸۷).

در جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب اسلامی و شروع جنگ تحمیلی، عملاً برنامه‌های تنظیم خانواده تعطیل شد. با توجه به کاهش مرگ و میر به دلیل توسعه شبکه ارائه خدمات بهداشتی و ارتقاء چشمگیر سطح بهداشت عمومی، مهاجرت اتباع کشورهای همسایه به ایران، واگذاری برخی امتیازات اجتماعی و رفاهی به خانواده‌های پرجمعیت و از طرفی غفلت از برنامه‌های تنظیم خانواده رشد جمعیت در فواصل سال‌های ۶۵-۱۳۵۵ به رقم ۳/۹ درصد رسید؛ یعنی رشد جمعیت ایران وارد مرحله «انفجار جمعیت» گردید. این در حالی است که پس از سال ۱۳۶۸ به دلیل سیاست‌های کنترل جمعیت، روند زادوولد در خانواده‌ها دچار تنزل گردیده است. در همین راستا بخش جمعیت سازمان ملل متحد تا افق سال ۱۴۳۰ سه سناریوی پیش‌بینی شده برای جمعیت ایران را به صورت جدول زیر بیان می‌نماید.

سناریوی حد بالا				سناریوی حد متوسط				سناریوی حد پایین				دوره
میان سنی سال	میزان باروری کل (فرزند به مادر)	رشد سالانه درصد	جمعیت میلیون	میان سنی سال	میزان باروری کل (فرزند به مادر)	رشد سالانه درصد	جمعیت میلیون	میان سنی سال	میزان باروری کل (فرزند به مادر)	رشد سالانه درصد	جمعیت میلیون	سال
۲۲/۹	۲/۵۳	۱/۴	۷۱/۲	۲۳/۱	۲/۳۳	۱/۲۴	۷۰/۷	۲۳/۳	۱/۷۵	۱/۱	۷۰	۱۳۸۵
۲۴/۹	۲/۵۳	۱/۶۳	۷۷/۳	۲۵/۴	۲/۱۸	۱/۳۳	۷۵/۵	۲۶/۱	۱/۵۶	۱/۰۶	۷۳/۳	۱۳۹۰
۲۶/۷	۲/۵۳	۱/۹	۸۵	۲۷/۷	۲/۰۶	۱/۵	۸۱/۴	۲۸/۹	۱/۵۴	۰/۸۷	۷۷/۳	۱۳۹۵
۲۸/۵	۲/۴۵	۱/۶۳	۹۲/۲	۳۰/۱	۱/۹۵	۱/۲۷	۸۶/۷	۳۱/۸	۱/۳۶	۰/۵۸	۸۰/۸	۱۴۰۰
۳۰/۳	۲/۳۶	۱/۲۶	۹۸/۲	۳۲/۶	۱/۸۶	۰/۹۴	۹۱	۳۵	۱/۳۵	۰/۳۸	۸۲/۲	۱۴۰۵
۳۰/۹	۲/۳۵	۱/۱۱	۱۰۳/۸	۳۵	۱/۸۵	۰/۷۶	۹۴/۴	۳۸	۱/۳۵	۰/۲۳	۸۴/۷	۱۴۱۰
۳۱/۷	۲/۳۵	۱/۱۲	۱۰۹/۹	۳۶/۱	۱/۸۵	۰/۶۹	۹۷/۸	۴۱	۱/۳۵	۰/۱۱	۸۵/۷	۱۴۱۵
۳۲/۶	۲/۳۵	۱/۱۵	۱۱۶/۳	۳۷/۳	۱/۸۵	۰/۶۴	۱۰۰	۴۳/۴	۱/۳۵	-۰/۰۴	۸۶/۲	۱۴۲۰
۳۳/۷	۲/۳۵	۱/۰۶	۱۲۲/۶	۳۸/۷	۱/۸۵	۰/۵۳	۱۰۳/۶	۴۵/۴	۱/۳۵	-۰/۲۳	۸۶	۱۴۲۵
۳۵/۱	۲/۳۵	۰/۸۹	۱۲۸/۲	۴۰/۲	۱/۸۵	۰/۳۵	۱۰۵/۴	۴۷/۳	۱/۳۵	-۰/۲۳	۸۵	۱۴۳۰

جدول ۱: پیش‌بینی جمعیت ایران در افق سال ۱۴۳۰

همچنان‌که ملاحظه می‌شود، بر اساس سناریوی حد پایین در دوره زمانی (۱۳۹۵-۱۳۹۰) سالانه حدود ۸۱۷ هزار نفر و در دوره زمانی (۱۴۰۰-۱۳۹۵) حدود ۶۵۰ هزار نفر به جمعیت کشور اضافه خواهد شد. بر اساس سناریوی حد متوسط در دوره (۱۳۹۵-۱۳۹۰) سالانه حدود یک میلیون نفر و در سال‌های (۱۴۰۰-۱۳۹۵) سالانه حدود ۹۳۰ هزار نفر به جمعیت کشور افزوده خواهد شد. سرانجام بر اساس سناریوی حد بالا در دوره (۱۳۹۵-۱۳۹۰) سالانه حدود ۱۱۸۰۰۰۰ هزار نفر در دوره (۱۴۰۰-۱۳۹۵) سالانه حدود ۱۲۲۰۰۰۰ هزار نفر به جمعیت کشور افزوده خواهد شد. همه سناریوها روند کاهشی خواهند داشت، در این میان سرعت کاهش سناریوی حد پایین بیش از دیگر سناریوهای پیش‌بینی است (مشفق، ۱۳۹۰: ۳۳).

بر اساس سناریوی حد پایین سازمان ملل که با روند فعلی کاهش میزان باروری کل در کشور همسوست، جمعیت ایران از ۷۵/۱۵ میلیون نفر در سال ۱۳۹۰ به ۸۷/۷ میلیون نفر در سال ۱۴۲۰ افزایش خواهد یافت. بر اساس سناریوی حد متوسط جمعیت ایران از ۷۵/۱۵ میلیون نفر در سال

۱ United Nation Population Division, 2010, UN Projection Report Revised 2002, New York.

Archive of SID

◆ پوشش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی ۶۷◆
 ۱۳۹۰ به ۹۶/۸ میلیون نفر در سال ۱۴۲۰ افزایش خواهد یافت. سرانجام اینکه بر اساس سناریوی حد بالای سازمان ملل، جمعیت ایران از ۷۵/۱۵ میلیون نفر در سال ۱۳۹۰ به حدود ۱۰۶ میلیون نفر در سال ۱۴۲۰ افزایش خواهد یافت. در پایان دوره رشد ۰/۸۹ درصد جمعیتی را تجربه خواهد کرد. در جدول زیر متوسط تغییرات تعداد سالانه جمعیتی بر اساس سناریوهای سازمان ملل معرفی شده است.

سناریوی حد بالا	سناریوی حد متوسط	سناریوی حد پایین	دوره
۱۱۸۹۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۸۱۷۰۰۰	۱۳۹۰-۱۳۹۵
۱۲۲۰۰۰۰	۹۳۴۰۰۰	۶۴۹۰۰۰	۱۳۹۵-۱۴۰۰
۱۱۳۰۰۰۰	۷۸۳۰۰۰	۴۵۳۰۰۰	۱۴۰۰-۱۴۰۵
۹۷۲۰۰۰	۶۵۴۰۰۰	۳۴۰۰۰۰	۱۴۰۵-۱۴۱۰
۹۲۴۰۰۰	۵۷۴۰۰۰	۲۴۵۰۰۰	۱۴۱۰-۱۴۱۵
۹۳۴۰۰۰	۵۱۳۰۰۰	۱۴۱۰۰۰	۱۴۱۵-۱۴۲۰

Source: World Population Prospects: The 2012 Revision

جدول ۲: متوسط تغییرات تعداد سالانه جمعیتی

جدول زیر نیز مقایسه نتایج پیش‌بینی جمعیت ایران را در دوره‌های پنج‌ساله، بر اساس سه سناریو دفتر جمعیت سازمان ملل، میان سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۲۰ در سال ۲۰۱۲ نشان می‌دهد.

حد بالا		حد متوسط		حد پایین		سال
درصد رشد سالانه	جمعیت (میلیون)	درصد رشد سالانه	جمعیت (میلیون)	درصد رشد سالانه	جمعیت (میلیون)	
---	۷۵/۱۵	---	۷۵/۱۵	---	۷۵/۱۵	۱۳۹۰
۱/۵۴	۸۰/۴	۱/۳۰	۷۹/۵	۱/۰۷	۷۸/۵	۱۳۹۵
۱/۴۶	۸۶/۵	۱/۱۴	۸۴/۱۵	۰/۸۱	۸۱/۸	۱۴۰۰
۱/۲۵	۹۲/۰۷	۰/۹۱	۸۸/۰۶	۰/۵۵	۸۴/۰۵	۱۴۰۵
۱/۰۳	۹۶/۹	۰/۷۳	۹۱/۳	۰/۴۰	۸۵/۸	۱۴۱۰
۰/۹۳	۱۰۲	۰/۶۲	۹۴/۲	۰/۲۸	۸۷	۱۴۱۵
۰/۹۰	۱۰۶	۰/۵۴	۹۶/۸	۰/۱۶	۸۷/۷	۱۴۲۰

Source: World Population Prospects: The 2012 Revision.

جدول ۳: مقایسه نتایج پیش‌بینی جمعیت ایران در دوره‌های پنج‌ساله

مرکز آمار ایران نیز با در نظر گرفتن چهار حالت باروری، رشد جمعیت کل کشور را در دوره‌های پنج‌ساله تا افق ۱۴۳۰ به شرح جدول زیر برآورد نموده است (تارنمای مرکز آمار ایران، ۱۳۹۴).

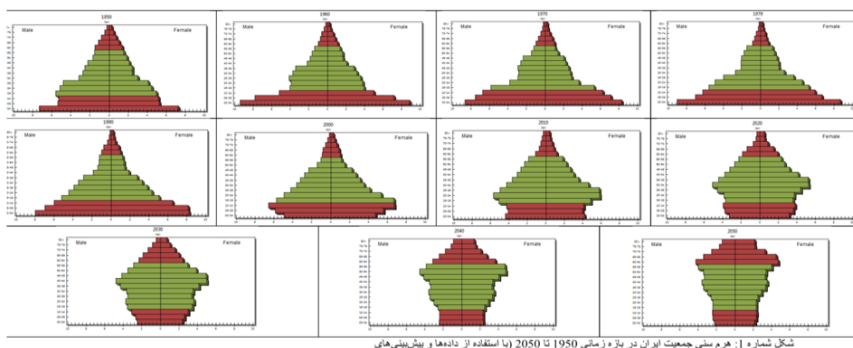
سال	کاهش باروری (۱/۳ فرزند)	تثبیت باروری (۱/۸ فرزند)	افزایش تا سطح جانمایی (۲/۱) فرزند	افزایش بالاتر از سطح جانمایی (۲/۵ فرزند)
۱۳۹۰-۱۳۹۵	۱/۱۱	۱/۱۵	۱/۱۷	۱/۲۰
۱۳۹۵-۱۴۰۰	۰/۸۷	۰/۹۵	۱	۱/۰۷
۱۴۰۰-۱۴۰۵	۰/۶۱	۰/۷۱	۰/۷۹	۰/۸۸
۱۴۰۵-۱۴۱۰	۰/۴۲	۰/۵۵	۰/۶۵	۰/۷۶
۱۴۱۰-۱۴۱۵	۰/۲۸	۰/۴۵	۰/۵۸	۰/۷۲
۱۴۱۵-۱۴۲۰	۰/۱۳	۰/۳۵	۰/۵۲	۰/۷۰
۱۴۲۰-۱۴۲۵	۰/۰۶	۰/۲۱	۰/۴۲	۰/۶۵
۱۴۲۵-۱۴۳۰	۰/۳۰	۰/۰۳	۰/۲۸	۰/۵۶

جدول ۴: وضعیت جمعیت ایران تا افق ۱۴۳۰

از سوی دیگر، وضعیت ساخت سنی جمعیت ایران بر اساس سرشماری‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ و پیش‌بینی وضعیت آن تا سال ۱۴۳۰ (بر اساس روند سرشماری‌های گذشته) دارای ساخت سنی میانسال است و اگر این نرخ فرزندآوری پائین را ادامه دهد، جمعیت ایران در سال ۱۴۳۰ به یک جمعیت سالخورده تبدیل خواهد شد و با کاهش شدید جمعیت زیر ۱۵ ساله‌ها و افزایش جمعیت ۶۵+ ساله و بالاتر مواجه خواهد شد که در این صورت با نرخ سرباری یا وابستگی سالمندی یا کهنسالی (DR) بالایی حدود ۳ برابر نسبت به سال ۱۳۹۰ روبرو خواهد شد. این وضعیت را می‌توان در نمودار شماره ۴ و سیر پیر شدن جمعیت در قالب هرم‌های سنی ملاحظه کرد (علی‌بی، ۱۳۹۴: ۶۸).

گروه سنی سال	۰-۱۴	۱۵-۶۴	۶۵+
۱۳۶۵	%۴۵/۵	%۵۱/۵	%۳
۱۳۹۰	%۲۳	%۷۱	%۶
۱۴۳۰	%۲۰	%۶۳/۶	%۱۶/۴

جدول ۵: ساخت سنی جمعیت ایران (۱۳۶۵ تا ۱۴۳۰)

نمودار ۲: هرم سنی جمعیت ایران در خلال سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۴۲۸ (۱۹۵۰-۲۰۵۰)

نقش جمعیت در تحکیم اقتدار ملی

واژه اقتدار ملی در سال ۱۹۱۲ برای اولین بار توسط ماکس وبر ارائه گردید، به اعتقاد وی اقتدار مربوط به «قدرت نهادینه شده» می‌باشد. اصغر افتخاری نیز درباره اصطلاح اقتدار ملی می‌گوید اقتدار ملی اصطلاحی عام است که پنج ویژگی مهم را در یک واحد سیاسی شامل می‌گردد که عبارت است از وجود قدرتی مشروع با دولت کارآمد در زمینه نیازمندی‌های دنیوی و اخروی شهروندان که حضور فعال تشکل‌های مدنی را به‌عنوان بازوی اجرایی سیاست‌های کلان ارج نهاده و تأیید می‌کند و همراه با ملتی آگاه که حضوری با شعور دارد و در نهایت وجود شبکه سالم و به دور از تنش در بین دولت و ملت (افتخاری، ۱۳۸۰: ۲۶).

بررسی مسئله جمعیت به لحاظ تاریخی نشان می‌دهد که جمعیت همواره به‌عنوان عاملی مؤثر در شکل‌دهی قدرت نظامی و اقتصادی کشورها مطرح بوده است. به‌طوری که رشد جمعیت در یک قبیله، شهر، ایالت و کشور به معنای قدرت بیشتر حاکمان در آن منطقه بوده است؛ اما امروزه شاهد این هستیم که بحث جمعیت جامع‌تر و فراتر از چارچوب سنتی مورد توجه قرار می‌گیرد و لذا اهمیت کیفیت جمعیت و قابلیت‌ها و توانمندی‌های آن به مراتب افزایش پیدا کرده است. از این‌رو کشورهای مختلف برای ارتقای قدرت ملی خود، سرمایه‌گذاری ویژه‌ای را به منظور توانمندسازی جمعیتی خود انجام می‌دهند. چراکه مسئله جمعیت که در مباحث استراتژیک از آن با نام منابع انسانی یاد می‌شود، اصلی‌ترین نقش را در تولید قدرت ملی ایفاء می‌کند و سایر عوامل از جمله منابع مادی که شامل منابع زیرزمینی و روزمینی می‌شود و همچنین توان تکنولوژیک، قدرت نظامی و حتی خود سرزمین در کنار عامل جمعیت معنا پیدا می‌کنند (روشندل، ۱۳۷۴: ۷۱).

۷۰ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و نهم، پاییز ۱۳۹۷

از این رو تحلیل‌گران استراتژیک بین قدرت و اندازه جمعیت به یک رابطه معنی‌دار معتقد می‌باشند. در ارزیابی قدرت کشورها فرض بر این است که در وضعیت مساوی، کشوری که دارای جمعیت بیشتر است، قدرتمندتر است از کشوری که جمعیت کمتری دارد؛ چون به سختی می‌توان دو کشور را یافت که از جهت کلیه عوامل برابر باشند. جمعیت بیشتر از دیدگاه نظامی و سیاسی اهمیت دارد، ولی از جهت اقتصادی به‌ویژه هنگامی که چگونگی توزیع و پراکندگی جمعیت در سرزمین و روندهای جمعیت‌نگاری در نظر است، وضع متفاوت خواهد بود. در این صورت، خصوصیات کیفی جمعیت، ساختمان جمعیت، سطح سواد، آهنگ رشد و نسبت سن به جنس روی ذخیره‌های بالقوه نظامی و سهم تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان جامعه اثر می‌گذارد (دره، ۱۳۸۱: ۲۳).

بر اساس پژوهشی که زرقانی در مورد سنجش قدرت ملی صورت داده است، پس از بررسی ۲۸ نظریه در خصوص عوامل تشکیل دهنده قدرت ملی؛ در ۲۳ نظریه جمعیت و ویژگی‌های کمی و کیفی آن رتبه یکم از عوامل تشکیل دهنده قدرت ملی را به خود اختصاص داده است (زرقانی، ۱۳۹۱: ۱۵۸).

نقش جمعیت در تحکیم امنیت ملی

در تعریف امنیت ملی بیان می‌گردد؛ وضعیتی است که در آن بین خواسته‌های شهروندی - از یک سو - و کارآمدی نظام سیاسی - از سوی دیگر - در پاسخ‌گویی به نیازها جامعه، تناسبی برقرار است؛ به گونه‌ای که در شهروندان تولید رضایت‌مندی می‌نماید (افتخاری، ۱۳۹۲: ۳۸-۳۷).

نقطه مشترک در تمام تعاریف، روی ضرورت «حفظ وجود خود» متمرکز است؛ به عبارت دیگر می‌توان امنیت را «حفظ ذات و صیانت نفس از اساسی‌ترین خطرات» دانست. برخی صاحب‌نظران حفظ خود یا «صیانت ذات و نفس» را در پنج مقوله: حفظ جان مردم؛ حفظ دین، باورها و ارزش‌های مردم؛ حفظ تمامیت ارضی؛ حفظ نظام اقتصادی و سیاسی؛ حفظ استقلال و حاکمیت کشور خلاصه نموده‌اند. این پنج مقوله به‌عنوان جوهره «امنیت ملی» این خصوصیت را دارند که تمام کشورها، افراد، گروه‌ها و احزاب، بدون توجه به گرایش‌ها، سلیقه‌ها و اختلافات فردی، گروهی، طبقاتی، سیاسی و اجتماعی، روی آن‌ها اتفاق نظر دارند (مرادیان، ۱۳۹۰: ۱۸۰). این در حالی است که اثربخشی مؤلفه جمعیتی در تحکیم امنیت ملی، منوط به داشتن ویژگی‌هایی در ابعاد کمی و کیفی می‌باشد؛ که ذیلاً به مهم‌ترین ویژگی‌های دو بُعد مذکور اشاره می‌گردد:

ویژگی‌های کمی جمعیت

۱- ترکیب سنی: جمعیت هر کشور یا مکان جغرافیایی بر اساس گروه‌های سنی پنج‌ساله تقسیم‌بندی و طبقه‌بندی می‌شود. بر این اساس گروه‌های سنی بین ۱۵ تا ۳۰ ساله که منعکس‌کننده تعداد و ظرفیت جوانان کشور است. بیانگر ظرفیت قابل ورود به عرصه کار و تولید اقتصادی و به عبارتی نیروی انسانی مکان و فضای جغرافیایی می‌باشد.

در جمهوری اسلامی ایران همان‌گونه که در جدول زیر مشاهده می‌گردد نسبت افراد در محدوده سنی ۱۵ تا ۳۰ از طی سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۰ روند کاهشی داشته است. میانگین سنی جمعیت ایران که در سرشماری ۱۳۶۵ به ۲۱/۷ سال تقلیل یافته بود سریعاً رو به افزایش گذاشته و در سرشماری‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ به ترتیب به ۲۴/۰۳ و ۲۷/۹۹ سال برسد. تغییرات مشابهی در میانه سنی جمعیت رخ داده و این شاخص که در فاصله ۱۳۳۵ و ۱۳۶۵ از ۲۰/۲ به ۱۷/۰۱ سال کاهش یافته بود، در فاصله سه سرشماری اخیر روند صعودی پیدا کرده و به ۱۹/۴، ۲۳/۸۹ و ۲۷ سال رسیده است. در همه تغییرات بالا، دوره پنج‌ساله مقدم بر سرشماری ۱۳۹۰ بیشترین مقدار افزایش را نشان می‌دهد؛ به عبارت دیگر، در حالی که در سرشماری‌های ۱۳۸۵ نصف جمعیت کشور کمتر از ۲۳/۹ سال داشتند، در حال حاضر نصف جمعیت کشور بیش از ۲۷ سال سن دارد (مهریار، ۱۳۹۳: ۳۷).

گروه سنی	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰
۱۹-۱۵	۵,۱۹۲,۲۰۲	۵,۹۰۸,۹۰۳	۷,۱۱۵,۵۴۷	۸,۷۲۶,۷۶۱	۶,۶۰۷,۰۴۳
۲۴-۲۰	۴,۱۹۳,۷۲۴	۴,۹۴۷,۲۶۰	۵,۲۲۱,۹۸۲	۹,۰۱۱,۴۲۲	۸,۴۱۴,۴۹۷
۲۹-۲۵	۳,۶۵۲,۲۹۷	۴,۰۰۵,۲۷۸	۴,۷۰۹,۱۵۴	۷,۲۲۴,۹۵۲	۸,۶۷۲,۶۵۴
جمع	۱۳,۰۳۹,۵۸۸	۱۴,۸۶۲,۸۱۱	۱۷,۰۴۸,۰۵۸	۲۴,۹۶۴,۵۲۰	۲۳,۶۹۵,۵۸۴

جدول ۶: میانگین سنی افراد در جمهوری اسلامی ایران

ترکیب جنسی: ترکیب جنسی منعکس‌کننده نسبت سهم هر یک از دو جنس زن و مرد در کل جمعیت است. نسبت جنسی، تعداد زنان در مقابل هر صد نفر مرد را منعکس می‌کند که در کشورهای مختلف بین ۹۰ تا ۱۱۰ تفاوت می‌کند. در جمهوری اسلامی ایران، سهم زنان از جمعیت سرشماری شده در سال ۱۳۶۵ از ۴۷/۷ درصد به ۴۹/۵۶ درصد در سال ۱۳۹۰ رسیده است. در نتیجه این تغییرات، نسبت جنسی (نسبت مردان به زنان) نیز تغییر کرده و از ۱۰۶ در ۱۳۵۵ به ۱۰۳/۶ در ۱۳۸۵ و ۱۰۱/۷۸ در ۱۳۹۰ کاهش یافته است.

۷۲ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و نهم، پاییز ۱۳۹۷

ترکیب دینی و مذهبی: این ترکیب معرف توزیع جمعیت مکان و فضای جغرافیایی بین ادیان و مذاهب مختلف است. ترکیب دینی به لحاظ وجود رقابت‌های پیدا و پنهان بین پیروان ادیان برای کسب قدرت و فرصت‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است.

ترکیب قومی و زبانی: این ترکیب معرف توزیع جمعیت بین گروه‌های قومی، فرهنگی و زبانی متفاوت است. ترکیب قومی نیز به دلیل رقابت‌های بین هواداران گروه‌های قومی اقلیت و اکثریت و نیز بین اقلیت‌ها و حکومت‌ها و همچنین تأثیرگذاری ساختار قومی ملت بر شکل‌گیری نظام سیاسی و الگوی پخش فضایی قدرت سیاسی، دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای است.

پراکندگی و توزیع جغرافیایی جمعیت: توزیع سطحی و یکنواخت جمعیت می‌تواند هم خلأ فضایی، فرهنگی، قومی و زبانی را در مقابل عوامل برون‌مرزی پر کرده و هم باعث توسعه یکنواخت و برابر گستره جغرافیایی کشور در زمینه‌های مختلف انسانی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و غیره باشد. این توزیع جمعیت در کشورهای مختلف معلول عوامل چندی است. در ایران این مسئله به شدت از دو عامل تأثیر پذیرفته است: الگوی پخش نامتعادل بنیادهای زیستی، نظیر آب، خاک، فضاء، اقلیم و منابع طبیعی و الگوی پخش نامتعادل فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۱۳۷).

ویژگی‌های کیفی جمعیت مؤثر در تحکیم امنیت ملی

کیفیت جمعیتی ناظر بر ویژگی‌های متعددی است که وجود آن سرچشمه قدرت، پیشرفت، امنیت، آسایش و رفاه ملی خواهد بود. در غیر این صورت، جمعیت غیرکیفی ولو با تعداد بسیار کم سرچشمه ضعف، عقب‌ماندگی، ناامنی، رنج و مصیبت ملی خواهد شد که چنین وضعی را در کشورهای آفریقایی به‌ویژه منطقه خلیج گینه شاهد هستیم (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۷۹)

برخی از ویژگی‌های کیفی جمعیت مؤثر در تحکیم امنیت ملی عبارت‌اند از: ۱- سلامت جمعیت ۲- سطح زندگی ۳- سطح سواد و تحصیلات (عزتی، ۱۳۸۰: ۹۵) ۴- سطح روحیه ملی ۵- باورهای عمومی ۶- رابطه انسان و جغرافیا (حس تعلق مکانی و «میهن‌دوستی») (مجتهدزاده، ۱۳۸۱: ۷۰) ۷- ارزش‌های فرهنگی مردم (تهامی، ۱۳۸۴: ۲۳۶) ۸- فرهنگ سیاسی مردم (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۱۹۳) ۹- همگونی یا ناهمگونی جمعیت (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۸۳)

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) طی بیاناتی بر دو عنصر مزیت‌ساز بصیرت و شجاعت، به‌عنوان عناصر کیفی جمعیتی تأکید نمودند. ایشان در خصوص اهمیت عنصر بصیرت می‌فرمایند:

◆ پوش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی ۷۳◆

«خط دیگری که به نظر ما دشمن بر روی او هم دارد سرمایه‌گذاری می‌کند، منصرف کردن ذهن مردم از دشمنی دشمن است... باید نقش دشمن را ببیند. یک از لوازم توجه و ملاحظه برای ضربه نخوردن، دیدن دشمنی است که می‌خواهد به ما ضربه بزند؛ از این ما را نباید غافل کنند. خط اغفال به‌خصوص خواص و نخبگان از تأثیر دشمن یکی از خطوط القایی و تبلیغاتی دشمن است... نبایستی از دشمنی دشمن غفلت کرد... البته دشمنی او خلاف انتظار نیست، غفلت ما خلاف انتظار است... باید بصیرت داشت» (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی): ۱۳۸۸/۷/۲).

ایشان در اهمیت عنصر شجاعت نیز می‌فرمایند: «شجاعت در برابر هیبت دشمن جزء شاخص‌هاست. در مقابل دشمن اگر مسئولان کشور احساس رعب و خوف بکنند، بر سر ملت بلاهای بزرگ خواهد آمد. آن ملت‌هایی که ذلیل و مقهور دست دشمن شدند، عمده علت این بود که مسئولان - پیشروان قافله ملت - شجاعت لازم، اعتماد به نفس لازم را نداشتند» (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی): ۸۷/۹/۲۴).

رابطه شاخص‌های کمی و کیفی جمعیتی با ابعاد امنیت ملی

امنیت ملی مشتمل بر پنج بُعد؛ امنیت فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و نظامی است که رابطه شاخص‌های کمی و کیفی جمعیت با ابعاد امنیت ملی را می‌توان در قالب جدول صفحه بعد نشان داد.

ابعاد امنیت	شاخص‌های کمی جمعیت	شاخص‌های کیفی جمعیت
امنیت سیاسی	ترکیب مکانی - ترکیب دینی و مذهبی - ترکیب قومی و زبانی	سطح سواد - رابطه انسان و جغرافیا - فرهنگ سیاسی مردم - بصیرت
امنیت اقتصادی	رشد جمعیت - ترکیب شغلی - ترکیب جنسی	سلامت بودن - سطح سواد - رابطه انسان و جغرافیا
امنیت فرهنگی	ترکیب دینی و مذهبی - ترکیب قومی و زبانی - مهاجرت	سطح زندگی - سطح سواد - باورهای عمومی - رابطه انسان و جغرافیا - ارزش‌های فرهنگی مردم - همگونی یا ناهمگونی جمعیت - بصیرت
امنیت اجتماعی	ترکیب مکانی - ترکیب دینی و مذهبی - ترکیب قومی و زبانی - مهاجرت	سطح زندگی - سطح سواد - سطح روحیه ملی - باورهای عمومی - رابطه انسان و جغرافیا - ارزش‌های فرهنگی مردم - همگونی یا ناهمگونی جمعیت - بصیرت
امنیت نظامی	رشد جمعیت - ترکیب سنی - ترکیب جنسی - ترکیب مکانی - ترکیب قومی و زبانی - توزیع جغرافیایی - مهاجرت	سلامت بودن - سطح سواد - سطح روحیه ملی - رابطه انسان و جغرافیا - ارزش‌های فرهنگی مردم - همگونی یا ناهمگونی جمعیت - شجاعت
ابعاد امنیت	شاخص‌های کمی جمعیت	شاخص‌های کیفی جمعیت
امنیت سیاسی	ترکیب مکانی - ترکیب دینی و مذهبی - ترکیب قومی و زبانی	سطح سواد - رابطه انسان و جغرافیا - فرهنگ سیاسی مردم - بصیرت
امنیت اقتصادی	رشد جمعیت - ترکیب شغلی - ترکیب جنسی	سلامت بودن - سطح سواد - رابطه انسان و جغرافیا
امنیت فرهنگی	ترکیب دینی و مذهبی - ترکیب قومی و زبانی - مهاجرت	سطح زندگی - سطح سواد - باورهای عمومی - رابطه انسان و جغرافیا - ارزش‌های فرهنگی مردم - همگونی یا ناهمگونی جمعیت - بصیرت
امنیت اجتماعی	ترکیب مکانی - ترکیب دینی و مذهبی - ترکیب قومی و زبانی - مهاجرت	سطح زندگی - سطح سواد - سطح روحیه ملی - باورهای عمومی - رابطه انسان و جغرافیا - ارزش‌های فرهنگی مردم - همگونی یا ناهمگونی جمعیت - بصیرت
امنیت نظامی	رشد جمعیت - ترکیب سنی - ترکیب جنسی - ترکیب مکانی - ترکیب قومی و زبانی - توزیع جغرافیایی - مهاجرت	سلامت بودن - سطح سواد - سطح روحیه ملی - رابطه انسان و جغرافیا - ارزش‌های فرهنگی مردم - همگونی یا ناهمگونی جمعیت - شجاعت

جدول ۷: رابطه شاخص‌های کمی و کیفی جمعیتی با ابعاد امنیت ملی

چارچوب مفهومی تحقیق:

مطابق داده های جدول ۷ و رابطه بیان شده بین متغیرهای اصلی تحقیق مدل مفهومی تحقیق را می توان در قالب جدول فوق ترسیم نمود.

پوش محیطی مؤلفه جمعیتی کشور در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی جمهوری اسلامی

ایران: انجام پوش محیطی و شناسایی نقاط قوت - ضعف داخلی و فرصت - تهدید خارجی

۷۶ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و نهم، پاییز ۱۳۹۷ ————— ♦
 حوزه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران، از روش کمی (پیمایشی) و با بهره‌گیری از ابزار پرسشنامه صورت گرفته است.

پرسشنامه طراحی شده در این تحقیق از نوع بسته بوده که در آن هر کدام از سؤالات یک متغیر ترتیبی بوده و در طیف لیکرت در دو جهت وضع موجود و وضع مطلوب، اندازه‌گیری شده‌اند. بررسی پایایی این پرسشنامه نیز با بهره‌گیری از روش آلفای کرونباخ و بررسی روایی آن با سنجش محتوایی صورت گرفته است. همچنین جامعه نمونه آماری، با شیوه هدفمند غیر تصادفی، مشتمل بر ۴۹ نفر از صاحب‌نظران حوزه‌های جمعیتی، اجتماعی و امنیتی کشور انجام گرفته است.

تجزیه و تحلیل کمی مشاهدات: در بخش کمی تحقیق حاضر، ابتدا اطلاعات حاصل از پرسشنامه‌ها استخراج گردیده، سپس کلیه اطلاعات با استفاده از نرم‌افزارهای آماری SPSS.22 مورد تحلیل قرار گرفته است. در مرحله بعد تحلیل آماری استنباطی با بهره‌گیری از تکنیک‌های مقایسه زوجی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند.

یافته‌های حاصل از بررسی شاخص‌ها:

ابعاد و مؤلفه‌های جمعیتی تحکیم اقتدار و امنیت ملی: بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و نظرات خبرگی و نخبگی حوزه جمعیت و امنیت؛ دو بُعد ترمیم جمعیت و تحکیم اقتدار و امنیت ملی تعیین شد. برای بُعد اول، مؤلفه‌های کمی و کیفی و برای بُعد دوم، پنج مؤلفه؛ اقتصادی، علم و فناوری، فرهنگی- اجتماعی، سیاسی و نظامی تعیین گردید. در نهایت برای هر یک از مؤلفه‌ها شاخص‌هایی تعریف گردید که در ادامه به نتایج کسب شده از سنجش شاخص‌های تعیین شده خواهیم پرداخت.

سنجش همبستگی بین مؤلفه‌های ترمیم جمعیت: بر اساس ضرایب همبستگی ارائه شده در جدول زیر می‌توان گفت بیشترین رابطه بین مؤلفه کمی با ترمیم جمعیت (۰,۹۱) و کمترین میزان رابطه بین مؤلفه کیفی و کمی وجود دارد (۰,۱۲). رابطه مؤلفه کمی با ترمیم جمعیت در حد زیاد و مستقیم است.

بعد ترمیم جمعیت	مؤلفه کمی	مؤلفه کیفی	بعد ترمیم جمعیت
مؤلفه کمی	۱	۰,۹۱**	بعد ترمیم جمعیت
مؤلفه کیفی	۰,۱۲	۱	مؤلفه کیفی
بعد ترمیم جمعیت	۰,۹۱**	۰,۱۲	بعد ترمیم جمعیت

جدول ۸: ماتریس همبستگی بین مؤلفه‌های تعیین شده برای ترمیم جمعیت

**معنادار در سطح ۰/۰۱ (آزمون دو دامنه)

◆ پوش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی ۷۷◆

سنجش میزان تأثیرگذاری مؤلفه کمی جمعیت در تحکیم اقتدار و امنیت ملی: نتایج حاصل از تلفیق گویه‌های مؤلفه کمی جمعیت نشان می‌دهد که حدود ۷۶ درصد پاسخ‌گویان به میزان خیلی زیاد و زیاد و حدود ۱۷ درصد در حد متوسط نقش این مؤلفه را در تحکیم اقتدار و امنیت ملی با اهمیت ارزیابی کرده‌اند و تنها حدود ۲ درصد نقش این مؤلفه را در این زمینه کم و خیلی کم دانسته‌اند. از شاخص‌های کمی جمعیتی که بر اساس نظر پاسخ‌گویان در تحکیم اقتدار و امنیت ملی مؤثر هستند (با وزن‌های اثرگذاری متفاوت) موارد ذیل می‌باشند:

۱- جوانی جمعیت (۱۵ تا ۳۴ سال) ۲- نرخ جانشینی ۲,۲ و بالاتر ۳- مهاجرت جمعیت به خارج کشور ۴- مهاجرت نخبگان به خارج کشور ۵- نرخ ازدواج ۶- نرخ مرگ و میر

سنجش میزان تأثیرگذاری مؤلفه کیفی جمعیت در تحکیم اقتدار و امنیت ملی: نتایج حاصل از تلفیق گویه‌های مؤلفه کمی جمعیت نشان می‌دهد که حدود ۷۸ درصد پاسخ‌گویان به میزان خیلی زیاد و زیاد و حدود ۱۷ درصد در حد متوسط نقش این مؤلفه را در تحکیم اقتدار و امنیت ملی با اهمیت ارزیابی کرده‌اند و تنها حدود ۲ درصد نقش این مؤلفه را در این زمینه کم و خیلی کم دانسته‌اند. از شاخص‌های کیفی جمعیتی که بر اساس نظر پاسخ‌گویان در تحکیم اقتدار و امنیت ملی مؤثر هستند (با وزن‌های اثرگذاری متفاوت) موارد ذیل می‌باشند:

۱- دوام خانواده ۲- سبک زندگی ۳- امید به زندگی ۴- سلامت روحی و جسمی ۵- حاشیه‌نشینی ۶- ترکیب مذهبی ۷- توزیع جمعیت در سطح کشور

سنجش میزان تأثیرگذاری مؤلفه فرهنگی - اجتماعی جمعیت در تحکیم اقتدار و امنیت ملی: نتایج حاصل از تلفیق گویه‌های مؤلفه کمی جمعیت نشان می‌دهد که حدود ۷۹ درصد پاسخ‌گویان به میزان خیلی زیاد و زیاد و حدود ۱۵ درصد در حد متوسط نقش این مؤلفه را در تحکیم اقتدار و امنیت ملی با اهمیت ارزیابی کرده‌اند و تنها حدود ۴ درصد نقش این مؤلفه را در این زمینه کم و خیلی کم دانسته‌اند. از شاخص‌های مؤلفه فرهنگی - اجتماعی جمعیت که بر اساس نظر پاسخ‌گویان در تحکیم اقتدار و امنیت ملی مؤثر هستند (با وزن‌های اثرگذاری متفاوت) موارد ذیل می‌باشند:

۱- دین‌داری جمعیت ۲- میهن‌دوستی جمعیت ۳- احساس عدالت اجتماعی ۴- اتحاد مذهبی (امت واحده) ۵- احساس امنیت و آرامش ۶- مشارکت اجتماعی و فرهنگی

۷۸ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و نهم، پاییز ۱۳۹۷

سنجش میزان تأثیرگذاری مؤلفه سیاسی جمعیت در تحکیم اقتدار و امنیت ملی: نتایج حاصل از تلفیق گویه‌های مؤلفه کمی جمعیت نشان می‌دهد که حدود ۸۳ درصد پاسخ‌گویان به میزان خیلی زیاد و زیاد و حدود ۱۲ درصد در حد متوسط نقش این مؤلفه را در تحکیم اقتدار و امنیت ملی با اهمیت ارزیابی کرده‌اند و تنها حدود ۳ درصد نقش این مؤلفه را در این زمینه کم و خیلی کم دانسته‌اند. از شاخص‌های مؤلفه سیاسی جمعیت که بر اساس نظر پاسخ‌گویان در تحکیم اقتدار و امنیت ملی مؤثر هستند (با وزن‌های اثرگذاری متفاوت) موارد ذیل می‌باشند:

۱- اتحاد و انسجام ملی جمعیت ۲- دشمن‌شناسی و بصیرت جمعیت ۳- مشارکت سیاسی جمعیت ۴- آزادی‌های سیاسی جمعیت ۵- انقلابی و ولایی بودن جمعیت

سنجش میزان تأثیرگذاری مؤلفه علم و فناوری جمعیت در تحکیم اقتدار و امنیت ملی: نتایج حاصل از تلفیق گویه‌های مؤلفه کمی جمعیت نشان می‌دهد که حدود ۸۴ درصد پاسخ‌گویان به میزان خیلی زیاد و زیاد و حدود ۱۱ درصد در حد متوسط نقش این مؤلفه را در تحکیم اقتدار و امنیت ملی با اهمیت ارزیابی کرده‌اند و تنها حدود ۴ درصد نقش این مؤلفه را در این زمینه کم و خیلی کم دانسته‌اند. از شاخص‌های مؤلفه علم و فناوری جمعیتی که بر اساس نظر پاسخ‌گویان در تحکیم اقتدار و امنیت ملی مؤثر هستند (با وزن‌های اثرگذاری متفاوت) موارد ذیل می‌باشند:

۱- مشارکت نخبگان در نظام ۲- سطح تحصیلات زنان ۳- سطح تحصیلات مردان ۴- مهارت حرفه‌ای جمعیت

سنجش میزان تأثیرگذاری مؤلفه اقتصادی جمعیت در تحکیم اقتدار و امنیت ملی: نتایج حاصل از تلفیق گویه‌های مؤلفه اقتصادی جمعیت نشان می‌دهد که حدود ۷۸ درصد پاسخ‌گویان به میزان خیلی زیاد و زیاد و حدود ۱۶ درصد در حد متوسط نقش این مؤلفه را در تحکیم اقتدار و امنیت ملی با اهمیت ارزیابی کرده‌اند و تنها حدود ۴ درصد نقش این مؤلفه را در این زمینه کم و خیلی کم دانسته‌اند. از شاخص‌های مؤلفه اقتصادی جمعیت که بر اساس نظر پاسخ‌گویان در تحکیم اقتدار و امنیت ملی مؤثر هستند (با وزن‌های اثرگذاری متفاوت) موارد ذیل می‌باشند:

۱- صرفه‌جو و بهره‌ور بودن جمعیت ۲- اشتغال زنان ۳- اشتغال مردان ۴- رفاه و آسایش ملی جمعیت

سنجش میزان تأثیرگذاری مؤلفه نظامی جمعیت در تحکیم اقتدار و امنیت ملی: نتایج حاصل از تلفیق گویه‌های مؤلفه نظامی جمعیت نشان می‌دهد که حدود ۵۷ درصد پاسخ‌گویان به میزان

◆ پوش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی ۷۹

خیلی زیاد و زیاد و حدود ۱۰ درصد در حد متوسط نقش این مؤلفه را در تحکیم اقتدار و امنیت ملی با اهمیت ارزیابی کرده‌اند و تنها حدود ۴ درصد نقش این مؤلفه را در این زمینه کم و خیلی کم دانسته‌اند. از شاخص‌های مؤلفه نظامی جمعیت که بر اساس نظر پاسخ‌گویان در تحکیم اقتدار و امنیت ملی مؤثر هستند (با وزن‌های اثرگذاری متفاوت) موارد ذیل می‌باشند:

۱- شجاعت ۲- جمعیت نیروهای مسلح ۳- بسیج مردمی

قوت- ضعف‌های داخلی و فرصت- تهدیدهای خارجی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در تحکیم اقتدار و امنیت ملی:

پس از تجزیه و تحلیل و اخذ نتیجه از پرسشنامه‌های تکمیلی توسط جامعه نمونه در زمینه مؤلفه‌ها و شاخص‌های جمعیتی تحکیم اقتدار و امنیت ملی، در گام بعدی مطابق نتایج پاسخ‌نامه‌های اخذ شده، پوش محیطی حوزه جمعیتی برای شناسایی نقاط قوت- ضعف، فرصت- تهدید در مورد هر یک از مؤلفه‌های جمعیتی تحکیم اقتدار و امنیت ملی استخراج و مورد ارزیابی قرار گرفت.

الف- تعیین نقاط مؤثر جمعیتی در تحکیم اقتدار و امنیت ملی: نتایج به دست آمده از تحلیل پرسشنامه‌های جمع آوری شده نشان می‌دهد که تمامی پاسخ‌دهندگان (۴۹ نفر) معتقد به تأثیر مثبت تمامی ۳۵ گویه (با وزن‌های متفاوت) بر اقتدار و امنیت ملی است. (دو گویه دارای تأثیر ۱۸،۱۰۰٪ گویه دارای تأثیر از ۹۱٪ تا ۹۹٪، ۹ گویه دارای تأثیر از ۸۱٪ تا ۹۰٪، ۵ گویه دارای تأثیر از ۷۱٪ تا ۸۰٪ و یک گویه دارای تأثیر ۵۷٪ است).

ب- احصاء نقاط داخلی و خارجی: مطابق تحلیل آماری نظرات پاسخ‌دهندگان، از بین ۳۵ گویه جمعیتی مؤثر در تحکیم اقتدار و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، ۲۱ گویه به‌عنوان نقاط داخلی (ضعف و قوت) و ۱۴ گویه به‌عنوان نقاط خارجی (تهدید و فرصت) انتخاب گردیده است.

ج- احصاء نقاط ضعف و قوت: در این قسمت به‌منظور انتخاب نقاط ضعف و قوت از میان گویه‌های تعیین شده به‌عنوان نقاط داخلی (۲۱ گویه) با توجه به وضعیت موجود و همچنین میزان اهمیت گویه‌ها در آینده (مبتنی بر نظر پاسخ‌دهندگان) نتایج ذیل تحصیل گردیده است.

احصاء نقاط قوت: کلیه گویه‌های جمعیتی محیط داخلی که دارای دو شرط زیر باشد، به‌عنوان نقاط قوت انتخاب می‌گردند.

۸۰ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و نهم، پاییز ۱۳۹۷

۱- در وضعیت موجود، دارای جمع موزون بیشتر از ۳ باشد. ۲- در وضعیت مطلوب دارای بیشترین جمع موزون باشد. از تطبیق نتایج شروط اول و دوم، ۵ گویه زیر به‌عنوان نقاط قوت حوزه جمعیتی کشور شناسایی گردیده است.

ردیف	گویه جمعیتی (نقاط قوت)	وزن	وضع موجود
۱۸	احساس امنیت و آرامش	۴,۵۵	۳,۳۷
۲۰	اتحاد و انسجام ملی جمعیت	۴,۴۷	۳,۳۷
۳۵	بسیج مردمی	۴,۳۶	۳,۷۳
۲۲	مشارکت سیاسی جمعیت	۴,۲۹	۳,۴۹
۲۱	دشمن‌شناسی و بصیرت جمعیت	۴,۲۶	۳,۵۴

جدول ۹: نقاط قوت جمعیتی جمهوری اسلامی ایران

احصاء نقاط ضعف: کلیه گویه‌های جمعیتی محیط داخلی که دارای دو شرط ۱- در وضعیت موجود، دارای جمع موزون ۳ و کمتر از آن باشد ۲- در وضعیت مطلوب دارای بیشترین جمع موزون باشد. به‌عنوان نقاط ضعف استخراج می‌گردد؛ که از تطبیق نتایج شروط اول و دوم، ۵ گویه زیر به‌عنوان نقاط ضعف حوزه جمعیتی کشور شناسایی گردیده است.

ردیف	گویه جمعیتی (نقاط ضعف)	وزن	وضع موجود
۱۶	احساس عدالت اجتماعی	۴,۵۸	۲,۶۷
۳۲	رفاه و آسایش ملی	۴,۴۹	۲,۸۵
۱۳	توزیع جمعیت در سطح کشور	۴,۰۶	۲,۵۴
۲۹	صرفه‌جو و بهره‌ور بودن جمعیت	۴,۲۹	۲,۷۸
۱۱	حاشیه‌نشینی	۴,۰۴	۲,۶۵

جدول ۱۰: نقاط ضعف جمعیتی جمهوری اسلامی ایران

د- احصاء نقاط تهدید و فرصت: در این قسمت به‌منظور انتخاب نقاط تهدید و فرصت از میان گویه‌های تعیین شده به‌عنوان نقاط خارجی (۱۴ گویه) با توجه به وضعیت موجود و همچنین میزان اهمیت گویه‌ها در آینده (مبتنی بر نظر پاسخ‌دهندگان) نتایج ذیل تحصیل گردیده است. احصاء نقاط فرصت: کلیه گویه‌های جمعیتی محیط خارجی که دارای دو شرط ۱- در وضعیت موجود، دارای جمع موزون بیشتر از ۳ باشد. ۲- در وضعیت مطلوب دارای بیشترین جمع موزون

◆ پوش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی ۸۱◆
 باشد. به‌عنوان نقاط فرصت استخراج می‌گردد که از تطبیق نتایج شروط اول و دوم، ۵ گویه زیر
 به‌عنوان نقاط فرصت حوزه جمعیتی کشور شناسایی گردیده است.

ردیف	گویه جمعیتی (نقاط فرصت)	وزن	وضع موجود
۹	امید به زندگی	۴,۳۳	۳,۱۲
۳۳	شجاعت	۴,۱۹	۳,۱۵
۲۶	سطح تحصیلات زنان	۴,۱۸	۳,۷۷
۱۵	میهن‌دوستی جمعیت	۴,۱۲	۲,۹۸
۱	جوانی جمعیت (۱۵ تا ۳۴ سال)	۴,۲۹	۲,۹۰

جدول ۱۱: نقاط فرصت جمعیتی جمهوری اسلامی ایران

احصاء نقاط تهدید: کلیه گویه‌های جمعیتی محیط خارجی که دارای دو شرط ۱- در وضعیت
 موجود، دارای جمع موزون ۳ و کمتر باشد. ۲- در وضعیت مطلوب دارای بیشترین جمع موزون
 باشد. به‌عنوان نقاط تهدید استخراج می‌گردد. که از تطبیق نتایج شروط اول و دوم، ۵ گویه زیر
 به‌عنوان نقاط تهدید حوزه جمعیتی کشور شناسایی گردیده است.

ردیف	گویه جمعیتی (نقاط تهدید)	وزن	وضع موجود
۴	مهاجرت نخبگان به خارج کشور	۴,۳۸	۲,۶۷
۷	دوام خانواده	۴,۲۵	۲,۹۴
۶	نرخ ازدواج	۴,۲۹	۳,۰۰
۲	نرخ جانشینی ۲,۲ و بالاتر	۴,۱۰	۳,۱۰
۸	سبک زندگی	۴,۱۳	۲,۸۵

جدول ۱۲: نقاط تهدید جمعیتی جمهوری اسلامی ایران

ردیف	ابعاد	مؤلفه‌ها	گویه‌های جمعیتی تحکیم اقتدار و امنیت ملی	نقاط چهارگانه استخراج شده
۱	ترمیم جمعیت	کمی	جوانی جمعیت (۱۵ تا ۳۴ سال)	فرصت
۲			نرخ جانشینی ۲,۲ و بالاتر	تهدید
۳			مهاجرت جمعیت به خارج کشور	
۴			مهاجرت نخبگان به خارج کشور	تهدید
۵			نرخ مرگ و میر	
۶			نرخ ازدواج	تهدید

تهدید	دوام خانواده	کیفی	تحکیم اقتدار و امنیت ملی	۷
تهدید	سبک زندگی			۸
فرصت	امید به زندگی			۹
	سلامت روحی و جسمی			۱۰
ضعف	حاشیه نشینی			۱۱
	ترکیب مذهبی			۱۲
ضعف	توزیع جمعیت در سطح کشور			۱۳
	دینداری جمعیت	فرهنگی - اجتماعی		۱۴
فرصت	میهن دوستی جمعیت			۱۵
ضعف	احساس عدالت اجتماعی			۱۶
	اتحاد مذهبی (امت واحده)			۱۷
قوت	احساس امنیت و آرامش			۱۸
	مشارکت اجتماعی و فرهنگی			۱۹
قوت	اتحاد و انسجام ملی جمعیت	سیاسی		۲۰
قوت	دشمن شناسی و بصیرت جمعیت			۲۱
قوت	مشارکت سیاسی جمعیت			۲۲
	آزادی‌های سیاسی جمعیت			۲۳
	انقلابی و ولایی بودن جمعیت			۲۴
	مشارکت نخبگان در نظام	علمی - فناوری		۲۵
فرصت	سطح تحصیلات زنان			۲۶
	سطح تحصیلات مردان			۲۷
	مهارت حرفه‌ای جمعیت			۲۸
ضعف	صرفه‌جو و بهره‌ور بودن جمعیت	اقتصادی		۲۹
	اشتغال زنان			۳۰
	اشتغال مردان			۳۱
ضعف	رفاه و آسایش ملی			۳۲
فرصت	شجاعت	نظامی		۳۳
	جمعیت نیروهای مسلح			۳۴
قوت	بسیج مردمی			۳۵

جدول ۱۳: رابطه نقاط چهارگانه استخراج شده با کل گویه‌های جمعیتی

نتیجه‌گیری:

جمعیت به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی قدرت و اقتدار ملی ارتباط عمیقی با امنیت ملی و واحدهای سیاسی دارد و امروزه کشورهای مختلف در دنیا با ترسیم سیاست‌های افزایش جمعیت به دنبال افزایش و رشد مناسب جمعیت خود می‌باشند. علی‌رغم اهمیت این موضوع، روندشناسی وضعیت جمعیتی جمهوری اسلامی ایران، نشان دهنده کاهش نرخ باروری به سطحی پایین‌تر از سطح جانشین‌سازی (تولد حداقل دو فرزند در هر خانواده) است. به‌طوری که از سال ۱۳۶۵ تاکنون رشد جمعیت کاهش یافته و ادامه روند کنونی موجب می‌شود در سال ۱۴۲۰ تا ۱۴۲۵ شاهد کاهش جمعیت باشیم. (نرخ کنونی باروری در کشور ۱,۷ است در حالی که این رقم باید حداقل ۲,۲ باشد.) بنابراین تداوم سیاست‌های کاهش جمعیت در کشور موجب بروز یک غفلت راهبردی در اصلی‌ترین مؤلفه قدرت ملی یعنی جمعیت کشور و بروز دغدغه و نگرانی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) گردید.

در این تحقیق تلاش گردید، به جهت پاسخ‌گویی به نگرانی مقام معظم رهبری و با هدف زمینه‌سازی برای ارتقاء اثربخشی مقوله جمعیت در تحکیم اقتدار و امنیت ملی کشور، پوش محیطی مؤلفه جمعیتی کشور (شناسایی نقاط قوت - ضعف داخلی و فرصت - تهدید خارجی) انجام و گام لازم برای تدوین راهبردهای جمعیتی کشور فراهم گردد. تحقیق با کاربست روش‌های کیفی و کمی و با بهره‌گیری از شیوه مطالعه اسنادی و پیمایشی (پرسشنامه) انجام پذیرفت. در روش کتابخانه‌ای شاخص‌های جمعیتی مؤثر در ارتقاء اقتدار و امنیت ملی کشور مورد شناسایی قرار گرفت.

سپس در روش پیمایشی شاخص‌های مورد نظر با بهره‌گیری از ابزار پرسشنامه (روایی آن با بررسی محتوایی و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفت). مورد نظرخواهی از ۴۹ نفر از خبرگان حوزه جمعیتی و امنیتی کشور قرار گرفت. تحلیل داده‌های جمع آوری شده از پرسشنامه، با بهره‌گیری از نرم‌افزار *SPSS* نشان داد که؛ تمامی ۳۵ شاخص جمعیتی شناسایی شده در اقتدار و امنیت ملی کشور اثربخش بوده (با وزن‌های متفاوت) که از این میزان، تعداد ۲۱ مورد از آن‌ها در محدوده داخلی (قوت - ضعف) و تعداد ۱۴ مورد در محدوده خارجی (فرصت - تهدید) قرار دارند.

در بررسی میزان اثربخشی گویه‌های حوزه داخلی تحصیل گردید که؛ پنج گویه؛ دشمن‌شناسی و بصیرت جمعیت، اتحاد و انسجام ملی جمعیت، بسیج مردمی، مشارکت سیاسی جمعیت و

۸۴ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و نهم، پاییز ۱۳۹۷

احساس امنیت و آرامش به‌عنوان بالاترین نقاط قوت داخلی و پنج‌گویه؛ احساس عدالت اجتماعی، حاشیه‌نشینی، توزیع جمعیت در سطح کشور، صرفه‌جو و بهره‌ور بودن جمعیت و رفاه و آسایش ملی به‌عنوان بالاترین نقاط ضعف داخلی حوزه جمعیتی کشور می‌باشند. همچنین بررسی میزان اثربخشی گویه‌های حوزه خارجی نشان می‌دهد که؛ پنج‌گویه؛ جوانی جمعیت (۱۵ تا ۳۴ سال)، شجاعت، سطح تحصیلات زنان، میهن‌دوستی جمعیت و امید به زندگی به‌عنوان بالاترین نقاط فرصت خارجی و پنج‌گویه؛ سبک زندگی، دوام خانواده، نرخ ازدواج، نرخ جانشینی ۲،۲ و بالاتر و مهاجرت نخبگان به خارج کشور به‌عنوان بالاترین نقاط تهدید خارجی حوزه جمعیتی کشور می‌باشند.

منابع:

- حضرت امام خمینی (ره)، (۱۳۸۹)، *مجموعه آثار حضرت امام (ره)*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، *مجموعه بیانات*، قابل دسترسی در WWW.Khamenei.ir
- افتخاری، اصغر، (۱۳۹۲)، *عدالت و امنیت ملی در اسلام*، تهران: فصلنامه مطالعات راهبردی، سال شانزدهم، شماره سوم، شماره مسلسل ۶۱.
- _____ (۱۳۸۰)، *فرهنگ امنیت جهانی، امنیت جهانی: رویکردها و نظریه‌ها*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- تارنمای مرکز آمار ایران، تهران: ۱۳۹۴.
- تهامی، سید مجتبی، (۱۳۸۴)، *امنیت ملی؛ دکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی*، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش معاونت فرهنگی (مدیریت انتشارات).
- حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۸۵)، *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، مشهد: انتشارات پاپلی.
- حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۸۱)، *جغرافیای سیاسی ایران*، تهران: انتشارات سمت.
- دره، میرحیدر، (۱۳۸۱)، *مبانی جغرافیای سیاسی*، تهران: انتشارات سمت.
- دلالی اصفهانی، رحیم و رضا اسمعیل زاده، (۱۳۸۶)، *نگرش نو بر ایده‌های جمعیتی (بازبینی اندیشه‌های مالتوس، کینز و بکر)*، تهران: فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۹.
- روشندل، جلیل، (۱۳۷۴)، *امنیت ملی و نظام بین‌المللی*، تهران: انتشارات سمت.
- زرقانی، هادی، (۱۳۹۱)، *سنجش و رتبه‌بندی قدرت ملی کشورها در جهان اسلام*، تهران: فصلنامه ژئوپلیتیک، دوره ۱، شماره ۲.
- صادق‌پور رودسری، حمیدرضا و دیگران، (۱۳۸۳)، *کنترل جمعیت و تنظیم خانواده*، تهران: انتشارات نواندیشان آریا.
- عزتی، عزت‌الله، (۱۳۸۰)، *ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم*، تهران: انتشارات سمت.
- علیی، محمدرولی، (۱۳۹۴)، *فصلنامه علمی - پژوهشی آفاق امنیت*، تهران: سال هشتم، شماره ۲۸، پاییز.
- شیخی، محمدتقی، (۱۳۷۲)، *جامعه‌شناسی جمعیت*، تهران: انتشارات سفیر.
- کتابی، احمد، (۱۳۶۴)، *نظریات جمعیت‌شناسی*، تهران: انتشارات اقبال.
- کلاترتی، صمد، (۱۳۷۵)، *مبانی جمعیت‌شناسی*، تهران: انتشارات مانی.
- مجتهدزاده، پیروز، (۱۳۸۱)، *جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی*، تهران: انتشارات سمت.

- ◆ ۸۶ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و نهم، پاییز ۱۳۹۷
- مرادیان، محسن، (۱۳۹۰)، *مدل سازی ریاضی برای سنجش امنیت خارجی مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه ژئوپلیتیک سال هفتم، شماره اول.
 - مشفق، محمود و قربان حسینی، (۱۳۹۱)، *آینده پژوهی تغییرات جمعیتی ایران طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۴۲۰*، تهران: فصلنامه معرفت فرهنگی اجتماعی، سال چهارم، شماره اول.
 - مهریار، امیر هوشنگ، (۱۳۹۳)، *جمعیت ایران و تحولات آن در نیم قرن گذشته (۱۳۹۰ - ۱۳۳۵)*، تهران: فصلنامه سیاست کلان، سال سوم، شماره سوم.

- United Nation Population Division, 2010, UN Projection Report Revised 2002, New York
- World Population Prospects: the 2012 Revision